

**You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: O Czeladzi napisano... : literatura przedmiotowa dotycząca miasta

Author: Marta Rusek-Cabaj

Citation style: Rusek-Cabaj Marta. (2016). O Czeladzi napisano... : literatura przedmiotowa dotycząca miasta. W: M. Krakowiak, A. Dębska-Kossakowska (red), „Reprezentatywna mikroskala? : rozważania o tożsamości lokalnej mieszkańców Czeladzi z racji udziału ich przedstawicieli w bitwie o Monte Cassino”. (S. 225-251). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Marta Rusek-Cabaj

Uniwersytet Śląski

O Czeladzi napisano... Literatura przedmiotowa dotycząca miasta

Celem niniejszego artykułu jest nie tyle stworzenie szczegółowej listy literatury przedmiotowej dotyczącej Czeladzi, swoistej bibliografii, ile ogólny ogląd pozycji poświęconych miastu, ze wskazaniem i z krótkim opisem ważniejszych publikacji. Z uwagi na rozpiętość poruszanej tematyki, szeroki zakres analizowanych materiałów, należy przyjąć, iż niniejszy wykaz literatury przedmiotowej Czeladzi nie jest opracowaniem zamkniętym. Nie wszystkie też pozycje interesują nas w takim samym stopniu. Nacisk został położony z jednej strony na pozycje książkowe (szerzej bądź szczegółowiej opisujące zagadnienie), z drugiej – na materiały poświęcone historii, głównie okresowi I czy II wojny światowej (w szczególności bitwie pod Monte Cassino) i latom międzywojnia.

Z inicjatywy pracowników Miejskiej Biblioteki Publicznej w Czeladzi powstała (i tworzona jest na bieżąco) *Bibliografia Czeladzi*¹. Z racji szczegółowości tegoż sprawozdania stała się ona swoistą bazą niniejszego opracowania. Oczywiście, nie wszystko w *Bibliografii*... ujęto. Kryteria doboru (czy może raczej wyboru) zostały zresztą wskazane we *Wstępie* do publikacji:

W Czytelni Naukowej Miejskiej Biblioteki Publicznej gromadzone są publikacje oraz różnego rodzaju materiały, które swoim zasięgiem i tematyką związane są z lokalnym życiem i kulturą Czeladzi. Celem niniejszej pracy jest zebranie i uporządkowanie bibliografii dotyczącej „naszej małej ojczyzny”. W spisie bibliograficznym wykorzystano materiały należące do zbiorów Czytelni Naukowej Miejskiej Biblioteki Publicznej. Bibliografia

¹ Jeśli prześledzić strony internetowe bibliotek publicznych miast ościennych, *Bibliografia Czeladzi* jawi się jako pozycja szczególna, dla której brak odpowiednika na przykład w Sosnowcu, Będzinie czy Dąbrowie Górniczej (przynajmniej jeśli mowa o dokumencie upublicznionym, udostępnionym szerszemu gronu odbiorców).

powstała na podstawie danych zawartych w katalogach bibliotecznych czeladzkiej ksiąźnicy, toteż nie jest opracowaniem zamkniętym. Pozycje bibliograficzne opracowywane przez pracowników biblioteki są wyborem wydawnictw zwartych, niektórych dokumentów życia społecznego (m.in. jednodniówek, katalogów, broszur, folderów, regulaminów oraz statutów) i publikacji prasowych poświęconych naszemu miastu. Materiały zarejestrowane w bibliografii zostały poddane selekcji wartościującej. Ze spisu wyłączone zostały dokumenty, które nic nie wnoszą dla badaczy oraz osób zainteresowanych historią, życiem społecznym, kulturalnym i gospodarczym miasta. W związku z oczywistą niemożliwością odnotowania wszystkich drobnych artykułów z prasy, zwłaszcza lokalnej, konieczny jest ich właściwy dobór, kładący nacisk na rzeczową informację, a nie pełną dokumentację piśmiennictwa o Czeladzi. *Bibliografia Czeladzi* nie rejestruje więc: zapowiedzi imprez, materiałów interwencyjnych, ogłoszeń oraz znacznej części informacji dotyczących życia codziennego.

Zasięg chronologiczny wydawnictw zwartych poniższego pracowania obejmuje lata 1937–2008. Artykuły ukazujące się w prasie regionalnej i ogólnopolskiej (na przykład „Dziennik Zachodni”, „Gazeta Wyborcza”, „Wiadomości Zagłębia”) rejestrowane są od 2001 do 2008 roku, natomiast informacje prasowe z gazety lokalnej „Echa Czeladzi” ewidencjonowane są od 1991 roku².

Bibliografia Czeladzi opracowana przez Miejską Bibliotekę Publiczną³ zawiera łącznie 6 203 pozycje, podzielone na kategorie (działy i poddziały)⁴:

- Opracowania ogólne (10).
- Środowisko geograficzne (109), w tym: hydrologia i meteorologia (13), geografia i turystyka (23), roślinność, zwierzęta i ochrona przyrody (73).
- Ludność i demografia (7).
- Historia (351), w tym: archeologia (22), historia miejscowości, regionu (272), judaica (57).
- Zagadnienia gospodarcze (452), w tym: zagadnienia ogólne (72), planowanie przestrzenne, urbanistyka, budownictwo (90), przemysł i rzemiosło (53), spółdzielczość (15), usługi (45), transport i łączność (43),

² Fragment *Wstępu*. W: *Bibliografia Czeladzi 1937–2008*. Oprac. A. WAŁEK. Miejska Biblioteka Publiczna w Czeladzi, s. 4. http://www.mbp.czeladz.pl/files/PLIKI/BIBLIOGRAFIA_CZELADZI.pdf [dostęp: 27.03.2015].

³ Pod uwagę została wzięta zarówno *Bibliografia Czeladzi* z lat 1937–2008. Opracowana przez Annę Wałek z Czytelni Naukowej i dostępna na oficjalnej stronie Miejskiej Biblioteki Publicznej w Czeladzi (http://www.mbp.czeladz.pl/files/PLIKI/BIBLIOGRAFIA_CZELADZI.pdf), jak i jej aktualizacja — pozycje notowane na bieżąco od 2008 roku przez pracowników biblioteki (z uwagi na czas powstawania artykułu odnotowano pozycje do końca 2014 roku).

⁴ W nawiasach podano liczbę pozycji odnotowanych w ramach każdej z kategorii.

- gospodarka wodna (32), gospodarka komunalna (45), gospodarka mieszkaniowa (36), rolnictwo i hodowla (21).
- Zagadnienia społeczne i polityczne (426), w tym: zagadnienia społeczne (51), praca (43), pomoc społeczna i niepełnosprawni (74), patologia społeczna (24), partie polityczne (17), organizacje społeczne (52), organizacje młodzieżowe (37), uroczystości i obchody (108), wybory (20).
 - Zagadnienia prawno-administracyjne (480), w tym: zagadnienia ogólne (207), bezpieczeństwo publiczne i policja (63), gminy, samorządowość (176), Unia Europejska (34).
 - Ochrona zdrowia (140), w tym: służba zdrowia (103), lecznictwo i higiena (37).
 - Kultura (2 530), w tym: zagadnienia ogólne (25), życie kulturalne (94), towarzystwa regionalne (57), domy kultury (125), amatorski ruch artystyczny (34), muzea i wystawy (203), kultura fizyczna i sport (1 793), kolekcjonerstwo i hobby (53), *Ave Maria* (132), prasa (14).
 - Nauka i oświata (414), w tym: nauka, oświata (34), historia szkolnictwa (45), szkolnictwo średnie i podstawowe (191), edukacja regionalna (7), opieka nad dzieckiem i młodzieżą (36), oświata dorosłych⁵ (34), praca kulturalno-oświatowa (67).
 - Literatura piękna, w której skład wchodzi teksty literackie (27).
 - Sztuka (255), w tym: zagadnienia ogólne (54), zabytki i architektura (164), plastyka i fotografia (37).
 - Zagadnienia wyznaniowe (86).
 - Książki i czytelnictwo, biblioteki (464), w tym: ruch wydawniczy (76), biblioteki (104), biblioteka na rzecz środowiska (284).
 - Sylwetki czeladziarzy (452) z włączeniem honorowych obywateli miasta (154), opracowań zbiorczych tudzież ogólnych (4) i poświęconych rodom (4).

W ramach ostatniej kategorii wyszczególniono nazwiska (podane alfabetycznie): Ambroży Ewa (1), Ankerstein Feliks (Syn) (1), Balcero-wicz Bogdan (1), Bednarczyk Antoni (2), Biederman Alfred (1), Bitschan Jurek (2), Blukacz Zbigniew (3), Bojko Gabriela (2), Borg Zygmunt (1), Boroń Kazimierz (1), Brudnicki Henryk Tadeusz (1), Brzostowski Jan (3), Brzozowski Krzysztof (7), Bywalec Józef (1), Celichowski Stefan (1), Cieśliński Aleksander (2)⁶, Chmiel Józef (1), Chłech Apolinary (2), Chorzela Bogusław (1), Chrzanowska Anna (1), Chudzik Katarzyna (2), Chudzik Tomasz (1), Cieśliński Aleksander (1), Cukiernik Henryk (2), Cukiernik Tomasz (1), Czarnomski Zdzisław (1), Czczot Henryk (2), Dehnel

⁵ Wspomnianego poddziału brakuje w *Bibliografii Czeladzi 1937–2008...* Nie licząc tego przypadku, podział na poszczególne zagadnienia pokrywa się.

⁶ Jego nazwisko pada w bibliografii dwukrotnie, zapewne omyłkowo (w obu przypadkach przy nazwisku widnieje odniesienie do innego numeru „Echa Czeladzi”).

Leokadia (1), Dehnel Piotr Paweł (2), Dittmer Anna (1), Dobroczyński Bronisław (1), Dutkiewicz Józef (1), Falkowski Stefan Feliks (1), Ficek Jan Alojzy (1), Flasza Zofia (1), Frąckiewicz Wincenty (2), Furman Agnieszka (2), Gawroński Ireneusz (1), Gątkiewicz Janusz (1), Glinka Marta (1), Głażewski Władysław Bolesław (1), Góra Urszula (2), Górnicki Michał (1), Górnicki Mirosław (1), Górscy (1), Grabowski Henryk (9), Gruszka Wit (1), Gruszka-Zych Barbara (8), Gwiazda Ryszard (1), Herman Władysław (2), Hetmańczyk Krzysztof (1), Horyń Mirosław (1), Horzelska-Matyja Anna (2), Hrycaj Jakub (1), Jasik Józef (1), Jaworek Lesław (1), Kaleta Patrycja (1), Kanor-Mirski Marian (1), Karosy Jan Filip (1), Kawka Danuta (1), Keller Jan Antoni (1), Kierzkowski Kazimierz (1), Kita Krystyna (1), Koczerba Edward (1), Kołodziejczyk Zygmunt (1), Komander Stefania (1), Komuniewski Henryk (2), Konieczni (1), Konopelska Wiesława (4), Kondratowicz Hieronim (1), Kopczacki Józef (1), Kopeć Irena (1), Kosmala Teresa (1), Kostro Mieczysław (1), Kowalska Alina (2), Kozak Krzysztof (2), Krawczyk Antoni (2), Krysiak Henryk (1), Krysiak Jerzy (1), Kular Krzysztofa (1), Kuszyb Wanda (1), Kuśmierska Ilona (1), Kwaśniak Władysław (2), Lasoń Czesław (1), Latus Wawrzyniec (3), Libiszewski Hieronim (1), Liszczyk Ryszard (1), Liszczykowie (1), Lubecki Sławomir (2), Łakomik Krzysztof (1), Łakomik Stanisława (1), Łakomik Władysław (1), Łopaciński Stanisław Jan (4), Łyżwiński Józef (1), Majcherczyk Waław (2), Makarewicz Stefan Maciej (1), Makowski Teodor (3), Mandat Teresa (1), Marczyński Józef (1), Mądry Czesław (1), Mazur Czesław (2), Mazur Romuald (1), Michalski Stanisław (6), Miodyński Jan (1), Miodyński Mieczysław (1), Morawcowie (1), Moryc Ryszard (9), Moszczyński Zbigniew (1), Mrówczyński Władysław (1), Mróz Włodzimierz (1), Musialik Roman (2), Nogajowa Maria (8), Olejniczak Sławomir (1), Oset Mieczysław (9), Paciej Franciszek (3), Paczyński Tadeusz (1), Paliga Marian (1), Parka Wiktor (1), Pawełczyk Józef (7), Pisarek Stanisław (2), Piwek Bolesław (1), Piwowar Ryszard Ireneusz (1), Potasiński Włodzimierz (3), Powałka Jan (3), Puzio Włodzimierz (1), Rak Józef (1), Rączaszek Antoni Szczepan (1), Rożek Waław (1), Rudzki Tadeusz (1), Ryszka Czesław (1), Sadowski Grzegorz (1), Samul Marcin (1), Scheibler II Karol Wilhelm (1), Segno Henryk (3), Skowron Arkadiusz (4), Sperczyńska Bronisława (1), Stasiak Edward (1), Stenzl Abraham Nochem (1), Strączek Grażyna (1), Szaleniec Iwona (2), Szafruga Paweł (1), Szerszeń Mieczysław (1), Szczepaniak Jan (1), Szkoc Stanisław (4), Szot Paweł (1), Tajchman Józef (1), Tarapacz Józef (1), Tezenas Du Montcel Victor (1), Topór Jerzy (2), Trznadel Stanisław Marian (1), Vianney Victor (2), Vianneyowie (1), Wajgiel Marian (2), Walczak Danuta (1), Walczak Jan (2), Waroński Józef (1), Wikarek

Ireneusz (1), Wiśniewski Marian (1), Wolska Zofia (1), Zachariasz Janina (1), Zachariasz Piotr (1), Znowski Zenon (1) oraz Żymirski Jerzy (14)⁷.

W poddziale *Honorowi obywatele Czeladzi* padły nazwiska: Domagalik Janusz (3), Dudek Ryszard (2), Flacheron Michel (6), Green Abraham (9), Kaczmarek Freddy (1), Kaczmarek Jan (3), Kuśmierska Ilona (1), Kuźniak Henryk (6), Mazur Józef (14), Normand Halina (4), Pascal Salvinio Marie (1), Pieńkowski Bolesław (7), Pietras Sławomir (3), Piłsudski Józef (3), Składkowski-Sławoj Felicjan (1), Słania Czesław (56), Sławoj-Składkowski Felicjan (4)⁸, Stępień Tadeusz (1), Szczujko Michał (3), Szkocny Zygmunt (14) i Śmigieński Adam (12).

Zdecydowaną większość materiałów w *Bibliografii Czeladzi* stanowią artykuły (ponad 96% wszystkich odnotowanych materiałów – sic!), w szczególności te pochodzące z lokalnych gazet (by wspomnieć: „Nowe Zagłębie”, „Polska. Dziennik Zachodni” – dodatek „Będzin”, „Puls Zagłębia”, „Trybuna Śląska”, „Wiadomości Zagłębia”, „Ziemia Będzińska”, „Echo Czeladzi” czy „Zeszyty Czeladzkie”). Głównie są to stosunkowo krótkie, nieprzekraczające jednej strony teksty (by nie rzec czasem: wzmianki, niedługie relacje lub tym podobne), traktujące o życiu lokalnej społeczności: o spotkaniach, imprezach, nowinkach, realizowanych projektach... To jednak tego typu materiały decydują o kolorycie życia społecznego, stanowią odpowiedź na zapotrzebowanie lokalnej ludności, szczególnie tej lokalnie patriotycznej, zainteresowanej tym, „co w mieście piszczy”. Ponadto Czeladź należy do miast stosunkowo małych, trudno więc oczekiwać, że informacje o mieście – co za tym idzie, materiały źródłowe dla ewentualnej bibliografii, listy literatury przedmiotowej – w znacznej części będą wykraczać poza szeroko rozumianą lokalność.

Jak prezentuje się podział ilościowy i jakościowy na wydawnictwa zwarte i artykuły w przypadku każdego działu? Warto mu się przyjrzeć bliżej:

Opracowania ogólne (10). Podane pozycje wykazano tylko w *Bibliografii Czeladzi 1937–2008* i są to w całości wydawnictwa zwarte. To wskazuje też nazwa działu – opracowanie ogólne danego zagadnienia wymaga szerszego ujęcia, zamknięcia namysłu w pewnej skonkretyzowanej, wydzielonej formie.

Środowisko geograficzne (109). 14 pozycji to wydawnictwa zwarte, pozostałe – 95 z listy – to artykuły. W przypadku poddziału *Hydrologia, meteorologia* (wydawnictwa zwarte: 4, artykuły: 9) wszystkie krótkie formy znaleźć można w „Echu Czeladzi”. *Geografia, turystyka* (wydawnictwa zwarte: 6, artykuły: 17) – w ramach wydawnictw zwartych zawarto cztery mapy

⁷ Z czego jako jedną z pozycji wymieniono 27 numerów „Echa Czeladzi” z cyklem *Czeladź, której nie ma. Z fototeki Jerzego Żymirskiego*.

⁸ Jedna z pozycji została wymieniona dwukrotnie, zdublowana (widnieje wcześniej jako jedyna przy tym samym – choć podanym w odmiennej kolejności – nazwisku).

(plany miasta). *Roślinność, zwierzęta, ochrona przyrody* (wydawnictwa zwarte: 4, artykuły: 69) — interesujące są szczególnie pozycje książkowe: przewodnik przyrodniczy, *Gminny regulamin utrzymania czystości i porządku w gminie Czeladź* (jako samodzielny, 22-stronicowy dodatek do „Echa Czeladzi”), *Raport o stanie środowiska miasta Czeladź czy... Program Ochrony Środowiska dla Miasta Czeladź na lata 2004—2015: załącznik do uchwały Nr XXXIX/536/2004 Rady Miejskiej w Czeladzi z dnia 28 października 2004 r.* (pisownia oryginalna).

Ludność, demografia (7 — wydawnictwa zwarte: 2, artykuły: 5).

Historia (351). Poddział *Archeologia* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 21) wypełniają teksty w większości poświęcone pracom i odkryciom archeologicznym, prowadzonym w mieście. Z kolei *Historia miejscowości, regionu* (wydawnictwa zwarte: 49, artykuły: 223) to bodaj najbardziej interesujący poddział, przynajmniej jeśli mowa o pozycjach książkowych poświęconych Czeladzi — opracowaniach głębszych i o objętości przekraczającej naście czy niewiele więcej stron. To właśnie tu znajdziemy dwutomową pracę zbiorową pod tytułem *Historia Czeladzi*, łącznie ponadtyśiącstronicową (szersze omówienie pozycji w dalszych partiach niniejszego tekstu). Równie ciekawą pozycją — szczególnie z uwagi na zajmujący nas aspekt historyczny — wydaje się książka Mariusza Trąby *Czeladź w latach II wojny światowej (1939—1945). Źródła i materiały z archiwów kościelnych* (licząca 424 strony, z ilustracjami); w tym miejscu nie można nie wspomnieć o udostępnionej w Miejskiej Bibliotece Publicznej w Czeladzi kserokopii pracy magisterskiej Piotra Zachariasza zatytułowanej *Nazizm hitlerowski motorem zbrodni rabunku i wynaradawiania dzieci polskich. (Na przykładzie polityki realizowanej w rejonie katowickiej)* (204 strony). Nie brakuje oczywiście pozycji cieńszych, jak *Czeladź. Najkrótsza historia miasta* autorstwa Marka Mrozowskiego (35 stron, tekst jednocześnie po polsku i po hebrajsku) czy *Postaci z kart czeladzkiej historii* z tekstem Anny Binek-Zajdy i Krystyny Górnej (16 stron) lub opracowania *Herby i pieczęcie miasta Czeladź* (z tekstem Iwony Szaleniec i opracowaniem graficznym Teresy Strojniak) — obu wydanych nakładem Muzeum Saturn. Niemniej w poddziale tym znalazły się również takie tytuły, jak: *Biuletyn nr 1. Biura Socjalno-Politycznego przy Związku Robotników Przemysłu Górniczego Rzeczypospolitej Polskiej we Fryszacie* (wydany w styczniu 1920 roku, mający więc wartość źródłową) czy... dokument ikonograficzny *W 50. rocznicę Komunistycznej Rady Miejskiej i 750-lecie Czeladzi*. Poddział *Judaica* (wydawnictwa zwarte: 3, artykuły: 54).

Zagadnienia gospodarcze (452, w tym wydawnictwa zwarte: 17, artykuły: 435). Wydawnictwa zwarte widniejące w ramach poddziału *Zagadnienia ogólne* (wydawnictwa zwarte: 3, artykuły: 69) to — przytaczając dwa przykłady z trzech — 13-stronicowy *Aneks do planu miasta Czeladzi* oraz 38-stronicowe wydawnictwo Muzeum Saturn *Na Piaskach* (z tekstem Iwony Szaleniec i Krystyny Górnej oraz rysunkami Krzysztofa Zięcika). Z kolei

w *Planowaniu przestrzennym, urbanistyce, budownictwie* (wydawnictwa zwarte: 7, artykuły: 83) ujęto głównie (jeśli nie w większości) dokumenty na przykład budowlane, w części maszynopisy czy kołonoratniki: 8-stronicowy maszynopis *Informacja o realizacji budownictwa mieszkaniowego i infrastruktury w mieście w okresie 3 kwartałów 1979 oraz przygotowania do rozpoczęcia robót na tzw. KBM-3*, 16-stronicowy *Plan budownictwa mieszkaniowego w Czeladzi* czy 19-stronicową *Rewitalizację czeladzką średniowiecznej Starówki. Etap 1: infrastruktura*. Spośród większych objętościowo należy wymienić pozycje traktujące o strategii rozwoju miasta (tytuły podzielono w zależności od dzielnicy, której dana strategia dotyczy): 157-stronicową *Strategię rozwoju miasta Czeladź do roku 2015. Program nr 3: Stare Miasto* czy podobną objętościowo strategię dotyczącą kopalni Saturn („Kopalni Nauki i Kultury”) bądź 265-stronicową *Strategię rozwoju miasta Czeladź do roku 2015. Program Nr 10: Ładne miasto* — we wszystkich trzech przypadkach mamy do czynienia z kołonoratnikami. Jedną z pięciu samodzielnych (nieklasyfikowanych jako artykuły) pozycji w poddziale *Przemysł i rzemiosło* (wydawnictwa zwarte: 5, artykuły: 48) zawarta jest w nowszej *Bibliografii Czeladzi* (opracowywanej po 2008 roku, dotąd niepublikowanej na stronie Miejskiej Biblioteki Publicznej), a wydana została w styczniu 1920 roku: *Biuletyn nr. 1. Biura Socjalno-Politycznego przy Związku Robotników Przemysłu Górniczego Rzeczypospolitej Polskiej we Fryszacie*. Kolejne poddziały w całości wypełniają artykuły (poza dwoma wyjątkami, niewiele jednak wnoszącymi): *Spółdzielczość* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 15), *usługi* (wydawnictwa zwarte: 1, artykuły: 44; wydawnictwem zwartym jest w tym przypadku 100 lat „Społem” — *Powszechnej Spółdzielni Spożywców „Zgoda” w Czeladzi: [1907—2007]* wydane przez PSS „Społem” właśnie), *Transport i łączność* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 43), *Gospodarka wodna* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 32), *Gospodarka komunalna* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 45), *Gospodarka mieszkaniowa* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 36), *Rolnictwo i hodowla* (wydawnictwa zwarte: 1, artykuły: 20, niemniej jedyne wskazane tu wydawnictwo zwarte to *Statut Towarzystwa Wędkarskiego „Dunaj” w Czeladzi*).

Zagadnienia społeczne i polityczne (426, w tym wydawnictwa zwarte: 16, artykuły: 410). Pierwsze poddziały w całości złożone są z artykułów: *Zagadnienia społeczne* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 51), *Praca* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 43), *Pomoc społeczna, niepełnosprawni* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 74), *Patologia społeczna* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 24), *Partie polityczne* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 17) i *Organizacje społeczne* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 52), co jednak nie dziwi, poruszana bowiem w tych kategoriach tematyka dotyka życia społecznego, najlepsze odzwierciedlenie odnajduje więc w prasie — najczęściej (co też sygnalizowałam) — lokalnej. O ile organizacje

społeczne nie zawierają żadnych wydawnictw zwartych, o tyle w poddziale *Organizacje młodzieżowe* (wydawnictwa zwarte: 6, artykuły: 31) można je już znaleźć. Prócz szerszego (choć jedynie 24-stronicowego) opracowania *10 lat Harcerskiego Kręgu Seniorów w Czeladzi. Kalendarium 2002–2012*, przygotowanego przez Komisję Historyczną HKS (Artura Rejdaka, Ryszarda Tarnówkę, Tadeusza Brejta i Marię Kańtoch), odnaleźć tu można również tak zwane jednodniówki — dokumenty upamiętniające wyjątkowe wydarzenia (przykłady — *Harcerska jednodniówka Komendy Hufca ZHP im. hm. Z. Czarnomskiego*⁹ czy *Jednodniówka z okazji uroczystości nadania imienia harcmistrza Zdzisława Czarnomskiego Komendzie Hufca ZHP w Czeladzi oraz wręczenia hufcowi Sztandaru ufundowanego przez byłych harcerzy, instruktorów, przyjaciół ZHP i zakłady pracy miasta Czeladzi*). Podobnie przedstawia się sytuacja w przypadku poddziału *Uroczystości i obchody* (wydawnictwa zwarte: 7, artykuły: 101), w którym *de facto* brak opracowań bardziej poszerzonych, rozbudowanych; ich miejsce zajmują broszury wydawane przez komitety organizacyjne poszczególnych uroczystości, na przykład *III Dni Kultury Ziemi Będzińskiej* bądź kilkunastostronicowe minialbumy, na przykład *110 lat górniczych orkiestr dętych w Czeladzi* pod redakcją Wiesławy Konopelskiej i w opracowaniu graficznym Teresy Strojniak. Ostatni z poddziałów w tej kategorii nie wyróżnia się zanadto; wydawnictwa zwarte, sygnowane nazwą *Wybory* (wydawnictwa zwarte: 3, artykuły: 17), w głównej mierze składają się z różnorodnych programów wyborczych (na przykład *Program wyborczy Komitetu Miejskiego Frontu Jedności Narodu*).

Zagadnienia prawno-administracyjne (480, w tym wydawnictwa zwarte: 11, artykuły: 469). W przypadku poddziału *Zagadnienia ogólne* (wydawnictwa zwarte: 1, artykuły: 206) jedyne źródło, które nie jest artykułem, stanowi 36-stronicowa broszura *Europejscy partnerzy Czeladzi* wydana nakładem Urzędu Miasta w Czeladzi (równolegle w języku polskim i angielskim). Jeśli mowa o wydawnictwach zwartych w ramach poddziału *Bezpieczeństwo publiczne, policja* (wydawnictwa zwarte: 4, artykuły: 59), w całości są to opracowania z okazji jubileuszy (by wymienić dwa: *Pamiętnik Jubileuszowy 30-lecia Stowarzyszenia Ochotniczej Straży Pożarnej w Czeladzi 1907–1937* w opracowaniu Jana Szczepaniaka, wydany przez Komitet Obchodu tegoż jubileuszu czy *50 lat OSP „Czeladź”* pod redakcją Józefa Szczepańskiego). W przypadku poddziału *Gminy, samorządowość* (wydawnictwa zwarte: 4, artykuły: 172), poza *Materiałami na sesję Miejskiej Rady Narodowej w Czeladzi* czy dokumentem ikonograficznym *W 50. rocznicę Komunistycznej Rady Miejskiej i 750-lecie Czeladzi* (dwa z czterech wydawnictw zwartych odnotowanych

⁹ Z adnotacją, że tekst „wybrano z Monografii Kom. Hufca w Czeladzi opracowanej przez Komisję Historyczną w 1982 r. pod redakcją dh hm Władysława Kwaśniaka” — *Bibliografia Czeladzi...*, s. 78 [dostęp: 8.05.2015].

w tymże miejscu), w spisie figuruje również 88-stronicowy album *Władze miasta Czeladź w latach 1915–1939, 1945–2009* wydany przez Muzeum Saturn w Czeladzi. W ramach poddziału *Unia Europejska* (wydawnictwa zwarte: 2, artykuły: 32) — nie licząc przeważających artykułów — wyszczególniono kilkudziesięciostronicowe wydania, mające charakter albumowy, poniekąd pamiątkowy: *Czeladź 5 lat w Unii Europejskiej* oraz *Europejscy partnerzy Czeladzi*. Obie pozycje są ilustrowane.

Ochrona zdrowia (140, w tym wydawnictwa zwarte: 4, artykuły: 136). I w tym przypadku większość pozycji stanowią artykuły, jeśli zaś mowa o wydawnictwach zwartych, są to niemal w całości pozycje uświetniające jubileusze, czy to szpitali, czy czeladzkiego koła Polskiego Towarzystwa Lekarskiego. Ilościowo — *Służba zdrowia* (wydawnictwa zwarte: 4, artykuły: 99), *Lecznictwo, higiena* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 37).

Kultura (2530, w tym wydawnictwa zwarte: 14, artykuły: 2516). Liczby mówią same za siebie. Artykułów w tym dziale jest — uwaga! — o 2 516 więcej niż wydawnictw zwartych; łącznie artykuły to około 99,45% wszystkich tekstów poświęconych kulturze! Wynika to jednak z faktu, że prasa lokalna obfituje w różnorakie opisy życia kulturalnego (informacje o spotkaniach, wydarzeniach, wystawach, promocjach, konkursach i tym podobnych, nierzadko później zdane relacje). Jeśli prócz tego weźmiemy pod uwagę wszelkie przejawy działalności kulturalnej, w tym kulturę fizyczną, czyli sport, spis zdecydowanie się rozszerza, a lista notowanych pozycji się wydłuża. I tak, obok poddziałów *stricte* kulturze poświęconych (jak choćby *Życie kulturalne, Muzea i wystawy* czy *Amatorski ruch artystyczny*) lub w jakiś sposób do niej nawiązujących, z nią związanych (poddziały *Towarzystwa regionalne* i *Domy kultury* funkcjonują tu jako swoiści propagatorzy czy inicjatorzy życia kulturalnego, podobnie *Prasa*), znajdziemy tu poddziały i mniej oczywiste (wspomniana *Kultura fizyczna, sport* czy *Kolekcjonerstwo, hobby*). Owo spektrum zagadnień ujętych w ramach jednej kategorii sprawia, że urasta ona do takich, a nie innych rozmiarów. W efekcie dział „kultura” stanowi niemal 41% wszystkich materiałów źródłowych w *Bibliografii Czeladzi* (z czego, co ciekawe, poddział *Kultura fizyczna, sport* zajmuje niemal 70,1% całego działu i prawie 28,9% wszystkich dokumentów wykazanych w bibliografii)!

Szczegółowy wykaz ilościowy prezentuje się następująco: *Zagadnienia ogólne* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 25); *Życie kulturalne* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 94); *Towarzystwa regionalne* (wydawnictwa zwarte: 2, artykuły: 55), z czego w zakres wydawnictw zwartych wchodzi: wydruk komputerowy — na 158 stronach — pracy magisterskiej poświęconej Stowarzyszeniu Miłośników Czeladzi (*Stowarzyszenie Miłośników Czeladzi. Dzieje, struktura, działalność wydawnicza* autorstwa Justyny Łakomik) oraz skromniejsza, zaledwie 16-stronicowa, pozycja *Czeladź w kalejdoskopie*

historii; Domy kultury (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 125); *Amatorski ruch artystyczny* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 34); *Muzea i wystawy* (wydawnictwa zwarte: 3, artykuły: 200) — wydawnictwami zwartymi są w tym wypadku albumy, broszury czy katalogi (po)wystawowe *Zamknięte > otwarte: rzeźby i obiekty w industrialnej przestrzeni* (pisownia oryginalna) Bronisława Chromego i innych, *Studenci 2009. Wystawa Pracowni Malarstwa prof. Jacka Rykały* oraz *Studium dwóch kobiet* Ireneusza Batora (dwa ostatnie wydane przez Galerię Sztuki Współczesnej „Elektrownia” w Czeladzi). *Kultura fizyczna, sport* (wydawnictwa zwarte: 7, artykuły: 1786) — jak wykazałam wcześniej — króluje wśród (pod)działów w *Bibliografii Czeladzi*. I w tym przypadku dominują artykuły (niemal w większości pochodzące z gazety „Dziennik Zachodni” — z dodatków lokalnych, zwykle będzińskich), można nawet zaryzykować stwierdzenie, że zyskują wręcz druzgocącą przewagę nad wydawnictwami zwartymi, które nie mają zresztą charakteru pozycji dokładniej opisujących jakieś zagadnienie. Wśród wykazanych siedmiu pozycji przeważają krótkie dokumenty, na przykład tak zwane jednodniówki jubileuszowe; wyjątek stanowi 24-stronicowe opracowanie autorstwa Iwony Szaleniec *Z tradycji olimpijskich w Zagłębiu Dąbrowskim* wydane nakładem Urzędu Miasta w Czeladzi. Następnie jedyne wydawnictwo zwarte w poddziale *Kolekcjonerstwo, hobby* (wydawnictwa zwarte: 1, artykuły: 52) to 31-stronicowy katalog z Pokazu Filatelistycznego Czeladź z 2011 roku w opracowaniu Antoniego Krawczyka i Ewy Galbas zatytułowany *25 lat Młodzieżowego Koła Filatelistycznego im. Czesława Stani* (wydany przez Urząd Miasta w Czeladzi, przy wsparciu sosnowieckiego oddziału Polskiego Związku Filatelistycznego Okręgu Śląsko-Dąbrowskiego oraz Szkoły Podstawowej nr 1 im. Stanisławy Łakomik). Przedostatni poddział poświęcono festiwalowi Ave Maria (wydawnictwa zwarte: 1, artykuły: 131) — jedyną pozycją szerzej traktującą o wydarzeniu jest opracowanie *Ave Maria. 10 lat festiwalu* (pod redakcją Wiesławy Konopelskiej) wydane przez Urząd Miasta w Czeladzi i Muzeum Saturn. Ostatni poddział stanowi *Prasa* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 14, z czego dwa biuletyny są wykazane w całości).

Nauka, oświata (414, w tym wydawnictwa zwarte: 10, artykuły: 404). Poddział o nazwie całego działu — *Nauka, oświata* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 34) — w całości zajmują artykuły, podobnie jak w przypadku większości poddziałów w tej kategorii: *Szkolnictwo średnie i podstawowe* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 191), *Opieka nad dzieckiem i młodzieżą* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 36), *Oświata dorosłych* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 34) i *Praca kulturalno-oświatowa* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 67). Wyjątek stanowią poddziały *Edukacja regionalna* (wydawnictwa zwarte: 1, artykuły: 6; wydawnictwem zwartym jest 48-stronicowa pozycja wydana przez Gimnazjum nr 3 w Czeladzi, a przygotowana przez

uczniów klasy 2d Gimnazjum nr 3 Czeladź-Piaski w 2002 roku *Wszystkie drogi prowadzą do... Czeladzi*, funkcjonująca jedynie w formie kołonoatnika) oraz *Historia szkolnictwa* (wydawnictwa zwarte: 9, artykuły: 36), gdzie (zapewne dzięki terminowi „historia”) wyróżnić można ciekawsze pozycje książkowe: 43-stronicową *Czwórkę, czyli krótką historię Szkoły Podstawowej nr 4 im. Elizy Orzeszkowej w Czeladzi* (pod redakcją i w opracowaniu graficznym Wiesławy Konopelskiej), 58-stronicową *Dwójkę, czyli krótką historię Szkoły Podstawowej nr 2 im. Marii Konopnickiej w Czeladzi* (w opracowaniu między innymi Katarzyny Będkowskiej, wydaną w Bibliotece „Echa Czeladzi”), 41-stronicowe *Stulecie Szkoły Podstawowej nr 1 im. Stanisławy Łakomik w Czeladzi* (w opracowaniu Agaty Grabowskiej-Maj, wydane przez Komitet Organizacyjny Obchodów Stulecia Szkoły), 53-stronicową *Trójkę. Dzisiaj wyrasta z wczoraj i zwraca się ku przyszłości* (zespołowi redakcyjnemu przewodniczyły Anna Barańska i Renata Paluch, pozycję wydał Urząd Miasta w Czeladzi), 45-stronicową *W stronę wspomnień. Wszystkie drogi prowadzą do „Trójki”* (pod redakcją Małgorzaty Głowackiej i Renaty Paluch) czy 76-stronicową pozycję *Szkoła Pomnik 1000-lecia Państwa Polskiego: Szkoła Podstawowa nr 7 w Czeladzi* (autorstwa między innymi Marty Schab-Holuk; ilustrowana); wśród pozycji wyróżnia się książka Władysława Kwaśniaka *Z dziejów czeladzkiej oświaty* — 114-stronicowa, ilustrowana, wydana przez Miejski Zespół Oświaty: Wydział Kultury i Sportu Urzędu Miasta w Czeladzi.

Dział „literatura piękna” składa się z jednego poddziału: *Teksty* — łącznie widnieje 27 pozycji, z czego 26 to wydawnictwa zwarte, jedna to artykuł. Wynika to ze specyfiki kategorii — wszak ma to być z twórczość artystyczna, a ta (jeśli już jest wydawana, w dodatku w odrębnej formie) zwykle przyjmuje postać samodzielnych tomów. Literatura piękna związana z Czeladzią (czy to z uwagi na poruszaną tematykę, czy to ze względu na fakt, że autor jest czeladziaczaninem) wydawana bywa na ogół lokalnie, przez instytucje zlokalizowane i działające w Czeladzi. Przykładowo, Urząd Miasta w Czeladzi wydał cztery z wymienionych w wykazie pozycji (jedną z nich konkretnie — Stowarzyszenie Inicjatyw Kulturalnych; jednym z wydanych tytułów jest pozycja *W kręgu fantasy. Opowiadania nagrodzone i wyróżnione w I i II edycji Międzygimnazjalnego Konkursu Literackiego na Opowiadanie Fantasy zorganizowanego przez Gimnazjum nr 3 w Czeladzi*), Stowarzyszenie Miłośników Czeladzi wydało 4 pozycje, Miejska Biblioteka Publiczna — 2, po jednej Czeladzka Spółdzielnia Mieszkaniowa: Spółdzielczy Dom Kultury „Odeon” oraz — i tutaj wybiegamy terytorialnie poza miasto — Biblioteka Śląska, Wydział Kultury Urzędu Wojewódzkiego w Katowicach czy Wydawnictwo Stowarzyszenia Młodych Poetów. Największą liczbę wydawnictw zwartych w tym dziale — 5 — wydały szkoły, drukujące tomy poezji swoich uczniów. Najciekawszymi pozycjami w dziale są książka Aleksandry Rogali *Piaski oczami dziecka wojennej zawieruchy* (70-stronicowa,

wydana w roku jubileuszowym 150 lat Górniczej Kolonii Piaski) i książka Krzysztofa Zięcika *Opowieści malarza*.

Sztuka (255, w tym wydawnictwa zwarte: 27, artykuły: 228). W poddziale *Zagadnienia ogólne* (wydawnictwa zwarte: 1, artykuły: 53) wydawnictwem zwartym jest 63-stronicowy *Gminny program opieki nad zabytkami miasta Czeladź na lata 2007–2010: załącznik do Uchwały Nr XX/118/2007 Rady Miejskiej w Czeladzi z dnia 28 czerwca 2007* (opracowanie wykonała Pracownia Architektury Krajobrazu „Arkadia” pod kierownictwem Martyny Walker; książkę wydał czeladzki Urząd Miasta). Kolejne poddziały zawierają więcej wydawnictw zwartych, w większości są to natomiast katalogi: wystawowe bądź zabytków. I tak, w poddziale *Zabytki, architektura* (wydawnictwa zwarte: 15, artykuły: 149) wyróżnić można takie tytuły, jak: *Czeladź Centrum: katalog zabytków cz. 1*, *Czeladź: katalog zabytków przemysłu cz. 1*, *Czeladź: katalog zabytków przemysłu cz. 2*, *Czeladź Kolonia Piaski: katalog zabytków cz. 1* (plus cztery inne brzmiące podobnie) czy *Kopalnia Czeladź: ewidencja zabytków techniki* lub *Czeladź: przegląd typowej zabudowy XIX i XX w.* — wszystkie opracowali Magdalena i Stanisław Łabuzowie, wydał je natomiast Urząd Miasta w Czeladzi. Wspomniane pozycje należą — biorąc pod uwagę przeważające w wykazie źródła — do opracowań szerszych, są zazwyczaj kilkudziesięciostronicowe, nie brak w nich map czy ilustracji. Zastanawia jedynie dopisek „katalogi niepublikowane” — czyżby były to szkice, swoiste „rękopisy” (a może dokumenty „nieoficjalne” lub jednoegzemplarzowe)? W ramach tego poddziału odnotowano jeszcze wydaną przez Stowarzyszenie Miłośników Czeladzi 34-stronicową pozycję *Czeladzkie pomniki* (z tekstem Artura Rejdaka i ze zdjęciami Rafała Zycha), 15-stronicowe (okładkę wliczono w liczbowanie) opracowanie Iwony Szaleniec *Elektrownia kopalni Saturn* (wydane przez Muzeum Saturn w Czeladzi) oraz kilkunastostronicowy katalog Damiana Adamczaka *Drewniana architektura w Zagłębiu Dąbrowskim: katalog wystawy* wydany przez Górnośląski Park Etnograficzny w Chorzowie. Najciekawszym czy najszerszym dokumentem w poddziale jest natomiast 123-stronicowa książka Zbigniewa Jana Białkiewicza *Kościół pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Czeladzi: perła neoromańska w Zagłębiu Śląsko-Dąbrowskim*. Poddział *Plastyka, fotografia* (wydawnictwa zwarte: 11, artykuły: 26) — jeśli mowa o wydawnictwach zwartych — składa się przede wszystkim z katalogów powystawowych, album(ik)ów z rysunkami czy pozycji ilustrowanych bądź fotograficznych dotyczących miasta (w tym zestawy pocztówek). Wymienione w poddziale tytuły to między innymi: 6 rysunków Tadeusza Drażkiewicza *Czeladź* (1987), 10 rysunków Zofii Hajdas *Nasze 35-lecie: Czeladź* (1979), wydane nakładem Stowarzyszenia Miłośników Czeladzi, *Czeladź w dawnym obiektywie* oraz *Czeladź w rysunku Marii Nogajowej*, wydane przez Spółdzielczy Dom Kultury „Odeon”, *„Dawno temu w Czeladzi”: wystawa fotografii* (według artystycznej

koncepcji Jerzego Żymirskiego, w tym między innymi rekonstrukcja komputerowa archiwalnych zdjęć Zdzisława Szydły) czy „My z Czeladzi...”: *wystawa fotografii* (pomysł, scenariusz i realizacja komputerowa Jerzy Żymirski, natomiast projekt i redakcja katalogu — Wiesława Konopelska), katalog „...i przyszło nowe”: *Czeladź w latach 60. i 70. XX wieku w fotografii Jerzego Żymirskiego* i — bodaj jako najszersza z wymienionych w tym miejscu pozycji — 40-stronicowy album fotograficzny *Nad dachami miasta Czeladź*. Dodatkowo należy wymienić książkę Magdaleny Mrozowskiej *Na rozstajach dróg*, traktującą między innymi o czeladzkich krzyżach i kapliczkach (oraz, jak zaznaczono w *Bibliografii Czeladzi 1937–2008*, rozdział *Wzdłuż Brynicy: o zagłębiowskim stroju ludowym — Czeladź* w opracowaniu Wiesławy Konopelskiej). Wypada w tym miejscu wspomnieć jeszcze, że jako jedną z pozycji w artykułach wymieniono 27 numerów „Echa Czeladzi” z cyklem *Czeladź, której nie ma. Z fototeki Jerzego Żymirskiego*¹⁰.

Zagadnienia wyznaniowe (86, w tym wydawnictwa zwarte: 5, artykuły: 81). Godne uwagi są dwie pozycje książkowe, bardzo zbliżone do siebie tematycznie: 204-stronicowa *Klejnot Czeladzi: kościół św. Stanisława Biskupa i Męczennika Czesława Ryszki ze słowem biskupa Adama Śmigielskiego* oraz 123-stronicowa *Kościół pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Czeladzi: perła neoromańska w Zagłębiu Śląsko-Dąbrowskim* Zbigniewa Jana Białkiewicza. Poza nimi wykazano między innymi 10-stronicowy *Zbiór nabożeństw do św. Anny* (1939) czy 16-stronicowe *750 lat parafii pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika w Czeladzi* wydane przez Urząd Miasta bądź Czeladzką *Mater Dolorosa. Kościół Matki Bożej Bolesnej na Piaskach* (autorstwa Krystyny Górnej i Iwony Szaleniec) wydane przez Muzeum Saturn. Intrygującą pozycję stanowi artykuł w „Ekspresie Zagłębia” Mariana Kantora-Mirskiego *Najstarsze parafie Zagłębia: legendy i fakty*, przy którym w *Bibliografii Czeladzi 1937–2008* wyszczególniono jednak pierwodruk: *Z przeszłości Zagłębia Dąbrowskiego i okolicy: szkice monograficzne z ilustracjami* tegoż autora (tom pierwszy i drugi), wydane w latach 1931–1932.

Książka i czytelnictwo, biblioteki (464, w tym wydawnictwa zwarte: 11, artykuły: 453). W przypadku poddziału *Ruch wydawniczy* (wydawnictwa zwarte: 6, artykuły: 70) zastanawia kryterium wyboru wydawnictw zwartych, które — jeśli przyjrzeć się bliżej niektórym tytułom — do ruchu wydawniczego nawiązują dość... swobodnie (by nie rzec: nikle). O ile obecność w tym miejscu pozycji *Bibliografia zawartości „Zeszytów Czeladzkich”* Agnieszki Dzieni (z opracowaniem redakcyjnym Ewy Ambroży) nie dziwi, o tyle zaskakują tytuły historyczne wydane przez Muzeum Saturn: *Czeladzka Mater Dolorosa. Kościół Matki Bożej Bolesnej na Piaskach* Krystyny

¹⁰ Ten swoisty zabieg amputacji odnotowałam już w jednym z wcześniejszych przypisów.

Górnej i Iwony Szaleniec oraz dwutomowa praca zbiorowa pod redakcją Jana Drabiny *Historia Czeladzi* czy pozycja wydana przez Urząd Miasta Czeladź — *Auby. Miasta partnerskie* pod redakcją Doroty Bąk (w opracowaniu redakcyjnym i graficznym Wiesławy Konopelskiej). Otóż, jeśli wyznacznikiem umieszczenia ich akurat w tym poddziale był na przykład fakt, że wydała je czeladzka instytucja (a więc wpisują się w „ruch wydawniczy” w mieście), dlaczego nie wymieniono pozostałych — wyszczególnionych w innych działach — pozycji? Argument ten nie tłumaczy obecności w poddziale tomu *Czeladź w latach II wojny światowej (1939–1945). Źródła i materiały z archiwów kościelnych* Mariusza Trąby z Wydziału Historii i Dziedzictwa Kulturowego Uniwersytetu Jana Pawła II w Krakowie, a wydanej w Katowicach przez Drukarnię Archidiecezjalną. Reasumując, kryterium wyboru pozycji do poddziału jest nieostre.

W poddziale *Biblioteki* (wydawnictwa zwarte: 5, artykuły: 99) większość wydawnictw zwartych stanowią wydruki komputerowe prac dyplomowych (licencjackich bądź magisterskich) absolwentek Uniwersytetu Śląskiego: *Działalność Miejskiej Biblioteki Publicznej w Czeladzi w latach 1949–2000* Renaty Berishy (praca magisterska; Wydział Filologiczny, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej), *Działalność Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Marii Nogajowej w Czeladzi w latach 2000–2003* Justyny Łakomik (praca licencjacka; Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej) i *Proces kształtowania wizerunku na przykładzie Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Marii Nogajowej w Czeladzi* Agnieszki Stańczyk (praca magisterska; Uniwersytet Śląski, Wydział Filologiczny), a także kserokopia pracy magisterskiej *Miejska Biblioteka Publiczna w Czeladzi i jej działalność dydaktyczno-wychowawcza w latach 1971–1992* Wioletty Pytlarz (Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Kielcach, Wydział Humanistyczny, Instytut Bibliotekoznawstwa i Informacji Naukowej). Pozycją wyróżniającą się w zbiorze jest opracowanie Ewy Ambroży i Bożeny Pluteckiej *100 lat biblioteki publicznej w Czeladzi 1905–2005* (wydane przez Miejską Bibliotekę Publiczną).

Poddział *Biblioteka na rzecz środowiska* (wydawnictwa zwarte: brak, artykuły: 284) w całości składa się z artykułów, które traktują między innymi o działaniach kulturalnych i społecznych Miejskiej Biblioteki Publicznej w Czeladzi.

Sylwetki czeladzian (452, w tym wydawnictwa zwarte: 17, artykuły: 435). Ostatni z działów wypełnia 176¹¹ nazwisk, prócz nich wyszczególnić można poddziały: ogólny i poświęcony rodom czeladzkim. Jak można było wywnioskować ze spisu sylwetek czeladzian, zamieszczonego na

¹¹ Nie biorę pod uwagę Felicjana Sławoja-Składkowskiego, którego nazwisko (w formie: „Składkowski-Sławoj Felicjan”) pojawiło się wcześniej w wykazie.

początku niniejszego tekstu, nie każda postać cieszyła się tym samym stopniem zainteresowania, nie o każdej pisano wiele; wręcz odwrotnie, odnotowane w tym miejscu dokumenty zazwyczaj krótko charakteryzowały poszczególne osoby. Właściwie jedynym tekstem szerzej czy bardziej ogólnie opisującym zagadnienie jest pozycja autorstwa Anny Binek-Zajdy i Krystyny Górnej *Postaci z kart czeladzkiej historii* (16-stronicowa, wydana przez Muzeum Saturn).

Wśród pozycji poświęconych konkretnym osobom dominują artykuły, głównie noty biograficzne w ramach rubryki *Czeladzkie „Who is who?”* (różni autorzy) w „Echu Czeladzi”. Dwa artykuły (dotyczące Józefa Warońskiego i Henryka Segny) odsyłają do *Małej encyklopedii lotników polskich* Jerzego R. Koniecznego i Tadeusza Malinowskiego, inny (o Marii Nogajowej) znaleźć można w *Materiałach do książki życiorysów ludzi kultury literackiej Zagłębia Dąbrowskiego* pod redakcją Adama Jarosza. Zdarzają się również wydawnictwa zwarte wydawane nakładem Stowarzyszenia Miłośników Czeladzi. Należy tu wspomnieć pozycję wydaną przez Stowarzyszenie: 13-stronicowe opracowanie autorstwa Władysława Kwaśniaka *Działalność społeczna ks. Bolesława Pieńkowskiego* (poddział *Honorowi obywatele miasta*).

Wśród wymienionych w ostatnim dziale nazwisk wyróżnia się — biorąc pod uwagę liczbę odnotowanych dokumentów — Czesław Słania (poddział *Honorowi obywatele miasta*): 56 dokumentów! Spośród 9 wydawnictw zwartych wyszczególnionych w *Bibliografii Czeladzi* (od 2009 roku) większość stanowią katalogi: Czesław Słania *in memoriam 1921—2005*. Wystawa ze zbiorów Muzeum Poczty i Telekomunikacji oraz kolekcji prywatnej Jerzego Krysiaka ze Szwecji, listopad 2005—styczeń 2006 (w opracowaniu Barbary Wysockiej), Czesław Słania, *geniusz rytu*. Katalog prac = Czesław Słania *Genius of Engraving*. Catalogue of works Janusza Dunsta (edycja limitowana), 20 lat Młodzieżowego Koła Filatelistycznego im. Czesława Słani. Pokaz filatelistyczny Czeladź, 24—28 marca 2006 (opracowanie Antoni Krawczyk), Grafika Czesława Słani. Wystawa ze zbiorów Jerzego Krysiaka w 75. rocznicę urodzin Czesława Słani i 75-lecie Muzeum Poczty i Telekomunikacji (opracowanie Katarzyna Bischof-Rosiak), 1 000 znaczków Czesława Słani. Wystawa 22 października—14 listopada 1999 (z tekstem Jerzego Krysiaka, Janusza Milewskiego i Stanisława Firsta), Wystawa Filatelistyczna „Czesław Słania — Czeladź ‘98” (opracowanie Antoni Krawczyk) lub Wystawa Filatelistyczna „80. urodziny Czesława Słani — Czeladź 2001” (opracowanie Antoni Krawczyk). Natomiast najbardziej interesującą pozycją jest dwutomowa biografia (edycja limitowana) Czesław Słania (1921—2005). *Polski grafik, genialny rytownik* = Czesław Słania (1921—2005). *Polish graphic artist, outstanding engraver* (pierwszy tom autorstwa Zygmunta K. Jagodzińskiego, 223-stronicowy, wydany w 2006 roku; drugi tom 411-stronicowy, bez podania nazwiska autora, wydany w 2008 roku).

Warte odnotowania są również pozycje dotyczące Jerzego Żymirskiego — może nie tak liczne, ale ilościowo należące do „czołówki” zestawienia, zawierają także kilka pozycji zwartych — te jednak dotyczą wystaw (wskazane wcześniej *„Dawno temu w Czeladzi...”*. Wystawa fotografii, *„My z Czeladzi...”*. Wystawa fotografii czy *„...i przyszło nowe”: Czeladź w latach 60. i 70. XX wieku w fotografii Jerzego Żymirskiego*). Na jedną z pozycji określonych jako artykuł (o czym też wspominałam) składają się teksty z 27 numerów „Echa Czeladzi”.

Bibliografia Czeladzi opracowana przez Miejską Bibliotekę Publiczną zawiera łącznie 6 203 pozycje, należy jednak poczynić w tym miejscu pewną uwagę: zastosowana przez pracowników numeracja ciągła (od pierwszego dokumentu w wykazie po ostatni) może wprowadzać w błąd. Odnotowane pozycje bowiem nie są niepowtarzalne, niektóre z nich są powielone w bibliografii, na przykład w sytuacji, gdy dany tytuł można przyporządkować do kilku działów. By wymienić dwa przykłady, 27 numerów „Echa Czeladzi” z cyklem *Czeladź, której nie ma. Z fototeki Jerzego Żymirskiego* oraz pozycję *Czeladź w rysunku Marii Nogajowej* (wydaną przez Stowarzyszenie Miłośników Czeladzi) znajdziemy i w dziale *Sztuka* (poddział: *Plastyka, fotografia*), i w dziale *Sylwetki czeladzian* (przy nazwisku odpowiednio Jerzego Żymirskiego bądź Marii Nogajowej). Należy więc przyjąć, że dokumentów unikalnych jest mniej, trudno jednak oszacować konkretną liczbę bez przeprowadzenia szczegółowych badań w tym kierunku.

Może zaskakiwać tak duży rozdzwiek ilościowy pomiędzy wydawnictwami zwartymi a artykułami, trzeba jednak pamiętać o charakterze właśnie tego spisu bibliograficznego, o specyfice miasta: najwięcej o Czeladzi znajdziemy właśnie w prasie, dodatkowo — najczęściej w lokalnej. Zauważyła to Wiesława Konopelska, nadając tytuł jednemu ze swoich artykułów: *Czeladzkie „jednodniówki” świadectwem życia codziennego i odświętnego miasta*¹². Czy nie jest tak właśnie, że to krótkie formy z prasy regionalnej świadczą o kolorycie życia społecznego, charakteryzują lokalną społeczność, wreszcie samą miejscowość?

Bibliografia Czeladzi nie jest opracowaniem zamkniętym, zawiera pozycje wybrane. Jej swoiste uzupełnienie stanowi *Bibliografia Czeladzi. Studium analityczno-porównawcze* Agnieszki Szlauer-Dzieni (dostępna w formie maszynopisu w czytelni Biblioteki Miejskiej w Czeladzi) z 1994 roku. Co ważne, prócz — oczywiście — spisu bibliograficznego autorka sformułowała

¹² Zob. W. KONOPELSKA: *Czeladzkie „jednodniówki” świadectwem życia codziennego i odświętnego miasta*. W: *Oblicza mediów Śląska i Zagłębia Dąbrowskiego*. T. 5. Red. M. KACZMARCZYK i D. ROTT. Sosnowiec 2011, s. 43–50.

interesujące wnioski, przybliżające specyfikę literatury przedmiotu akurat tego zakątka na ziemi. Agnieszka Szlauer-Dzienia pisze:

Piśmiennictwo dotyczące Czeladzi nie znalazło odzwierciedlenia w polskiej bibliografii bieżącej ukazującej się w II połowie XIX wieku i I połowie XX wieku. Dopiero powojenna bibliografia narodowa uwzględniła je w pewnym stopniu. [...]

Poszukując piśmiennictwa historycznego dotyczącego Czeladzi, najlepiej sięgnąć do *Bibliografii Śląska*, a następnie do *Bibliografii historii polskiej*. Natomiast *Bibliografia historii Śląska* dubluje materiały zawarte w dwóch poprzednich opracowaniach bibliograficznych, a pod względem ilościowym jest źródłem raczej skromnym¹³.

Z uwagi na charakter miasta Czeladź — czy szerzej: Zagłębia i/lub Śląska — wiele ze wzmianek o nim zamieszczono w opracowaniach zbiorczo traktujących o tych terenach. Dlatego

Pod względem ilościowym wartościowymi źródłami materiałów poświęconych Czeladzi są bibliografie ogólne o ograniczonym zasięgu terytorialnym, takie jak „Bibliografia Śląska” (piśmiennictwo współczesne) i „Bibliografia podmiotowa druków zagłębiowskich do 1939 roku” (piśmiennictwo przedwojenne)¹⁴.

Dodatkowo autorka podkreśla, że bibliografie załącznikowe są „znacznie lepszym źródłem dla materiałów archiwalnych i niepublikowanych”¹⁵.

Większość źródeł pisanych poświęconych Czeladzi pochodzi z prasy — wystarczy wspomnieć wcześniejsze zestawienie stosunku wydawnictw zwartych do artykułów w *Bibliografii Czeladzi* opracowywanej przez Miejską Bibliotekę Publiczną¹⁶. Najciekawszym ze źródeł tego rodzaju — na pewno pod względem jakościowym — jest periodyk „Zeszyty Czeladzkie” wydawany przez Stowarzyszenie Miłośników Czeladzi¹⁷. Pozycją przybliżającą zagadnienia poruszane w poszczególnych numerach jest *Bibliografia zawartości „Zeszytów Czeladzkich”* również autorstwa Agnieszki Dzienia. Opisuja 14 numerów z lat 1993–2009, bibliografia zawiera łącznie 125 pozycji biblio-

¹³ A. SZLAUER-DZIENIA: *Bibliografia Czeladzi. Studium analityczno-porównawcze*. Katowice 1994, s. 170.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Ibidem.

¹⁶ W niniejszej pracy szerzej przyglądam się dwóm tytułom prasowym najbardziej związanym z Czeladzią: „Zeszytom Czeladzkim” i „Echu Czeladzi”, nie zajmuję się natomiast lokalnymi wydawnictwami na przykład popularnych dzienników.

¹⁷ Pozwolę sobie w tym miejscu odesłać do tekstu Adriana Jaworka z niniejszego zbioru tekstu poświęconego „Zeszytom Czeladzkim” właśnie.

graficznych i jest bibliografią pełną. Wyszczególniono tam działy¹⁸: *Historia* (59), *Kultura. Prasa. Książka* (19), *Przemysł. Zagadnienia gospodarcze* (9), *Sport* (9), *Nauka. Oświata* (7), *Sztuka. Teatr. Muzyka* (5), *Sprawy społeczno-polityczne* (4), *Kościół katolicki. Religia* (3), *Literatura. Językoznawstwo* (2) i *Geografia* (2).

Drugim źródłem prasowym poświęconym *stricte* Czeladzi jest „Echo Czeladzi” — miesięcznik samorządowy. Z uwagi na swoją specyfikę i fakt, że wydaje go czeladzki Urząd Miasta, pismo w większości poświęcone jest zagadnieniom mniej lub bardziej związanym z działalnością urzędu, zawiera więc wszelkiego rodzaju sprawozdania, ogłoszenia, informacje dla mieszkańców. Nie brak jednak i artykułów poświęconych historii (choć nie mieszczą się one w ramach jakiejś rubryki stałej, przynajmniej nie przez cały okres wydawania „Echa...”). Wśród przykładowych tytułów wymienić można: *Czeladź 90 lat temu* (zamieszczony dzięki uprzejmości Marka Koniecznego, pochodzący z wydanej w 1902 roku pracy Leonarda de Verdmou-Jacqués’a *Krótką monografią wszystkich miast, miasteczek i osad Królestwa Polskiego*, ze wskazaniem zamieszczonych tam nieścisłości, na które zwrócił uwagę Artur Morawiec w numerze 2. z 1992), *Ostatni sąd w Czeladzi* (z numeru 3. z 1992 roku traktujący o czeladzkich sądach, w tym o tytułowym ostatnim, który zamknięto na mocy rozporządzenia z dnia 10 lutego 1961 roku), *Król Jan III Sobieski w Czeladzi* (również z numeru 3. z 1992; o tym, że 21 sierpnia 1992 roku mija 309. rocznica przejazdu króla — spieszącego na odsiecz Wiednia — przez miasto) czy *Emeryci z „Orfeusza”* (o historii powstania i działalności zespołu „Orfeusz” przy Polskim Związku Emerytów, Rencistów i Inwalidów z numeru 10. z 1992 roku). Tematy niektórych tekstów kontynuowane są w kolejnych numerach (na przykład *30 lat pracy Stowarzyszenia Ochotniczej Straży Pożarnej w Czeladzi (rys historyczny)* przedrukowany z *Pamiętnika jubileuszowego* wydanego w 1937 roku, wydrukowany został w numerze 6. z 1992 roku z ciągiem dalszym w kolejnym numerze), choć nie zawsze przez tego samego autora (na przykład opracowanie Antoniego Krawczyka *Czeladzkie cmentarze* — artykuł stanowiący swoisty rys historyczny z numeru 8. z 1992 roku, znajdzie swoją kontynuację w artykule Wacława Kozłowskiego *Jeszcze o cmentarzach* z numeru 10. z 1992 roku). Pojawiają się również pozycje recenzenckie, omówienia książek traktujących o historii (na przykład recenzja opracowania *Czeladź a powstania śląskie*¹⁹ Władysława Kwaśniaka autorstwa Artura Rejdaka — ze wskazaniem, co zawiera opracowanie — zamieszczona w numerze 4. z 1992 roku).

Jeśli mowa o pozycjach książkowych, najważniejszą i najbardziej obszerną publikacją poświęconą Czeladzi jest dwutomowa *Historia Czeladzi* pod

¹⁸ Po raz kolejny w nawiasach zostaje podana liczba tekstów przypisanych do konkretnego działu.

¹⁹ W oryginale tytuł opracowania brzmi: *Powstania śląskie a Czeladź*.

redakcją Jana Drabiny. Nim jednak znalazła się ona na księgarskich półkach (co nastąpiło w 2012 roku), czytelnicy zainteresowani historią i rozwojem miasta zmuszeni byli sięgać do innych pozycji. Przyjrzyjmy się wybranym – do czasu wydania *Historii Czeladzi* – tytułom uzupełniającym lukę.

W roku 1977 Kazimierz Sarna opublikował książkę *Czeladź. Zarys rozwoju miasta* – pozycję ponad 200-stronicową. Została podzielona na kilka rozdziałów, porządkujących wywód (każdy z rozdziałów zawiera podrozdziały oraz przypisy i bibliografię): *Środowisko naturalne, Okres feudalny, Pod zaborami, Między dwiema wojnami, Lata drugiej wojny światowej i okupacji oraz Czeladź w okresie Polski Ludowej*. Poszczególne zagadnienia zobrazowano załączonymi do tekstu tabelkami (na przykład przedstawiającymi *Wydobycie węgla kamiennego w kopalniach czeladzkich w okresie pierwszej wojny światowej* czy *Śmiertelność na terenie Czeladzi w latach 1812, 1817 i 1828*²⁰ z rozbiciem na grupy ludności według wieku albo *Strukturę narodowościową w powiecie będzińskim i w Czeladzi w 1931 roku (według języka ojczystego)*), na końcu książki znaleźć można także wydrukowane na papierze kredowym czarno-białe ilustracje oraz zdjęcia. Pozycja Sarny, mimo niewątpliwych walorów poznawczych czy edukacyjnych, nosi jednak znamiona swoich czasów. Wydana w latach PRL-u, prezentuje charakterystyczny dla tamtego okresu styl – apoteozę obowiązującego w Polsce ustroju socjalistycznego. I tak, nie brak w pozycji znamienych fragmentów: „Istotne przeobrażenia, jakie nastąpiły w Czeladzi w okresie Polski Ludowej [...]”²¹; „Coraz bardziej też kwitło życie kulturalne. Dużo było w tej dziedzinie **inspiracji ze strony władz i organizacji politycznych** [...]” [podkr. – M.R.C.]²², „Można [...] z głębokim zadowoleniem stwierdzić, że proces przemian trwa nadal, że **praca** ludzi – dzieło ich rąk i umysłów – przynosi coraz lepsze rezultaty”. [podkr. – M.R.C.]²³ czy:

Stopniowo Czeladź z chaotycznie zabudowanego i zaniedbanego osiedla górniczego zaczęła się przekształcać w coraz piękniejsze miasto.

Wyrazem **tych wszystkich sukcesów** [podkr. – M.R.C.] w dziedzinie gospodarki komunalnej jest między innymi bardzo wyraźna poprawa standardu mieszkań²⁴.

²⁰ Nie brak w pozycji błędów w opracowaniu; na przykład w tabelce dotyczącej śmiertelności przy 1828 roku widnieje niewłaściwy procent w ramach podsumowania (przy linijce 21–30 lat procent zgonów mężczyzn wyniósł 6,5%, kobiet 0,0%, razem podano jednak wartość 0,0%, podobnie w linijce 41–50 lat: procent zgonów zarówno mężczyzn, jak i kobiet to 0,0%, razem jednak... 4,2%)!

²¹ K. SARNA: *Czeladź. Zarys rozwoju miasta*. Katowice 1977, s. 204.

²² Ibidem, s. 205. Fragment traktuje o tym, że po wojnie nie było w Czeladzi żadnych bibliotek, potem nastąpił nagły rozwój czytelnictwa.

²³ Ibidem, s. 208.

²⁴ Ibidem, s. 203.

Czy rzeczywiście jednak mieliśmy do czynienia z „chaotycznie zabudowanym i zaniedbanym osiedlem górniczym”? Z przytoczonymi wcześniej słowami zapewne nie mogłyby się zgodzić Stefania Lazar i Anna Binek-Zajda, autorki publikacji *Osiedle patronackie Piaski*. W swojej książce — opisującej historię i architekturę jednego z ciekawszych osiedli w regionie (jak pokazują, unikatowego) — tak podsumowują „istotne przeobrażenia”, które dokonały się w Czeladzi w czasach Polski Ludowej:

Osiedle w swojej kompletnej formie funkcjonowało nieco ponad 20 lat. Już w latach pięćdziesiątych rozpoczęła się jego powolna destrukcja, zainicjowana przez jednostkowe wyburzenia obiektów [...]. W latach sześćdziesiątych wyburzono dawną „Sokolnię”, pełniącą wówczas funkcję domu kultury. Zjawisko przybrało na sile w latach siedemdziesiątych, kiedy zaczęto eliminować kolejne budynki [...]. Celem bezmyślnej i nieodwracalnej dewastacji unikatowego kompleksu było stworzenie przestrzeni pod budowę nowych bloków. Niedostosowanie nowo powstającej architektury do istniejącej tkanki osiedlowej przez tworzenie wielopłytowych obiektów wielokondygnacyjnych zaburzyło ład urbanistyczny i wyraz artystyczny Piasków, dając wrażenie dysharmonii i chaosu²⁵.

Powróćmy do opracowania Sarny. Również podpisy fotografii w pozycji nie pozostawiają złudzeń co do panującego w kraju ustroju (wymienie dwa przykłady): „Wielki syn Czerwonego Zagłębia Aleksander Zawadzki w rozmowie z ludźmi pracy” albo „Czeladź szczyci się bogatymi tradycjami sportu robotniczego”²⁶.

Refleksje te znalazły również odzwierciedlenie w *Klejnocie Czeladzi* Czesława Ryszki, kolejnej pozycji traktującej — w tym konkretnym przypadku przy okazji opowieści o kościele św. Stanisława Biskupa i Męczennika — o Czeladzi. Autor zauważa niemal na samym początku:

Dość napisać, że w jedynej wydanej w minionych latach monografii miasta, autorstwa Kazimierza Sarny, o nowym kościele i parafii nie było nawet linijki tekstu. PRL-owska polityka wycisnęła swoje piętno na kształtowaniu historii miasta²⁷.

Klejnot Czeladzi, mimo przyjętej perspektywy, podejmuje szersze zagadnienia, opowieść o czeladzkiej parafii wpisuje w kontekst historii i rozwoju miasta. Nie brak w pozycji czarno-białych zdjęć ilustrujących poruszaną te-

²⁵ S. LAZAR i A. BINEK-ZAJDA: *Osiedle patronackie Piaski. Historia i architektura*. Czeladź 2015, s. 103–104.

²⁶ Karty ze zdjęciami na papierze kredowym nie są numerowane.

²⁷ C. RYSZKA: *Klejnot Czeladzi. Kościół św. Stanisława Biskupa i Męczennika*. Bytom 1997, s. 10.

matykę, ponadto wewnątrz znalazły się trzy wkładki z kolorowymi fotografiami wydrukowanymi na papierze kredowym, prezentującymi ważniejsze wydarzenia kościelne czy bardziej dekoracyjne elementy architektury lub wyposażenia kościoła.

Co ciekawe, w obu przywoływanych tu pozycjach wspomina się opracowanie Mariana Kantora-Mirskiego *Z dziejów Zagłębia Dąbrowskiego*, poświęcone między innymi Czeladzi (do pewnego momentu był to jedyny szkic historii miasta, wobec czego kolejni autorzy czuli się w obowiązku choćby o nim wspomnieć).

Powracając do najobszerniejszego i najbardziej merytorycznego opracowania historii Czeladzi, Iwona Szaleniec — dyrektor Muzeum Saturn w Czeladzi, które wydało oba tomy — podkreśla:

Zazwyczaj publikacje są wynikiem badań i dociekań historycznych, przeprowadzanych kwerend lub opracowaniem posiadanych materiałów przez pracowników muzeum. Zdarza się również, że placówka jest wydawcą tekstów historycznych zredagowanych przez innych pracowników naukowych. Tak było w przypadku dotychczas największego przedsięwzięcia wydawniczego muzeum, dwutomowej *Historii Czeladzi* — pierwszej naukowej pracy przedstawiającej dzieje miasta od czasów najdawniejszych aż po współczesność²⁸.

Jest to pierwsza monografia naukowa w całości poświęcona Czeladzi, wybrzmiewająca głosami między innymi prof. zw. dr. hab. Jana Drabiny (redaktora naczelnego monografii), prof. zw. dr. hab. Jerzego Rajmana, dr. hab. Kazimierza Miroszewskiego, dr. Zdzisława Jedynaka czy dr. Doroty Głazek. Jak zauważyła Beata Krzemińska, opisując spotkanie promocyjne książki:

Wydawnictwo wyszło spod pióra doborowej grupy naukowców, związanych poprzez pracę zawodową m.in. z Uniwersytetami Jagiellońskim i Śląskim, Akademią im. Jana Długosza w Częstochowie, Akademią Sztuk Pięknych w Katowicach, Archiwum Państwowym w Katowicach, Śląskim Konserwatorem Zabytków, krakowskim Uniwersytetem Pedagogicznym, Wyższym Seminarium Duchownym Diecezji Sosnowieckiej²⁹.

²⁸ Muzeum *inne niż wszystkie* [rozmowa Piotra LORENCA z Iwoną SZALENIEC — dyrektor Muzeum Saturn w Czeladzi]. „Tygodnik Katolicki Niedziela” 2005, nr 11, s. 6, online: <http://www.niedziela.pl/artukul/117377/nd/Muzeum-inne-niz-wszystkie> [dostęp: 20.05.2015].

²⁹ A. BINEK-ZAJDA: *Spotkanie z „Historią Czeladzi”*. 18.10.2012, strona internetowa Muzeum Saturn. http://www.muzeum-saturn.czeladz.pl/index.php?option=com_content&task=view&id=484&Itemid=1 [dostęp: 22.05.2015].

Z uwagi na dość szczegółowy podział zagadnień tematycznych w przytaczanym tytule pozwolę sobie w miejsce opisu przytoczyć tytuły poszczególnych rozdziałów.

Tom pierwszy zawiera części:

- **Pradzieje** — z rozdziałami: *Badania archeologiczne w Czeladzi* (w opracowaniu Jacka Pierzaka), *Archeologiczne eksploracje w pobliżu Czeladzi* (w opracowaniu Jacka Pierzaka) oraz *Pradzieje Czeladzi i regionu* (w opracowaniu Jacka Pierzaka i Jana Drabiny).
- **Od średniowiecza do upadku I Rzeczypospolitej** — z dwoma poddziałami:
 - I. **Czeladź do końca XVI wieku** (w opracowaniu Jerzego Rajmana); prócz *Materiałów źródłowych* pojawiły się rozdziały: *We wczesnym średniowieczu, na pograniczu prowincji krakowskiej i wrocławskiej* (z podrozdziałami: *Początki osady i jej nazwa, Gospodarstwo książęce w Czeladzi w świetle dokumentu z 1228 roku, W strukturach administracyjnych państwa wczesnopiastowskiego, Przejście Czeladzi i Miłowic pod panowanie książąt opolskich. Przynależność grodowa, Nadanie dla komesa Klemensa Gryfity, W latyfundium klasztoru benedyktynek w Staniątkach, Powrót do domeny książąt opolskich*); *Czasy księcia opolskiego Władysława (1246—1281/82)* (z podrozdziałami: *Książęca rezydencja?, Fundacja kościoła św. Stanisława i jego uposażenie, Granice parafii w XIII wieku, Kwestia lokacji miasta Czeladź*); *W księstwach bytomskim i cieszyńskim (1281—1443)* (z podrozdziałami: *W księstwie bytomskim, W księstwie cieszyńskim, Wsie parafii czeladzkiej w XIV wieku, Funkcjonowanie parafii, W wirze wojen w pierwszej połowie XV wieku*); *W księstwie biskupów krakowskich w latach 1443—1600* (z podrozdziałami: *Zakup księstwa siewierskiego przez biskupa krakowskiego, Wojna z książętami śląskimi, Życie gospodarcze, Władze miejskie, Przytułek dla biednych, Wsie parafii św. Stanisława, Zaludnienie i zabudowa miasta, Kościół parafialny i jego kapłani, Szkoła i studenci, Biskupi krakowscy a Czeladź*);
 - II. **Czeladź w XVII i XVIII wieku** (w opracowaniu Zdzisława Jedynaka i Jana Drabiny), który oprócz podrozdziału *Materiały źródłowe* zawiera rozdziały: *Miasto* (podrozdziały: *Zabudowa, Mieszkańcy, Szkoła, szpital i karczma, Rada miejska, Wójt i wójtostwo, Landwójtowie — sądownictwo w mieście*); *Życie gospodarcze* (podrozdziały: *Gospodarka miejska, Handel, Rzemiosło, Rolnictwo i hodowla*); *Stosunki wyznaniowe* (podrozdziały: *Kościół św. Stanisława Biskupa i Męczennika, Parafia i jej uposażenie, Księża, Życie religijne wiernych, Innowercy*); *Wśród konfliktów, zawirowań wojennych i zmian politycznych* (podrozdziały: *Spory o bieg pobliskiej granicy państwowej, W latach wojen i przesileń politycznych, Monarsze wizyty, Zmiany polityczne i ich skutki, Zmieniający się właściciele miasta, Istotna zmiana — Czeladź „wolnym miastem Rzeczypospolitej” w województwie krakowskim*);

- **W okresie rozbiorów 1795—1918** z rozdziałami: *W latach burzliwych zmian politycznych (1795—1831)* (w opracowaniu Dariusza Nawrota; podrozdziały: *Opracowania i źródła, Pod zaborem pruskim, W Księstwie Warszawskim, W Królestwie Polskim [do 1831 roku], Miasto i parafia, Gospodarcza stagnacja*); *Czeladź po wybuchu I wojny światowej* (w opracowaniu Marka Nity i Jana Drabiny; podrozdziały: *Materiały źródłowe, Plany i opisy Czeladzi, Podstawy administracyjne i prawne funkcjonowania miasta, Burmistrzowie miasta Czeladzi, Rękodzielnicy, rolnicy i kupcy, „Polepszenie” stanu miasta Czeladzi, Zaopatrzenie miasta w wodę, Obrona przed pożarami, Źródła dochodów miasta, Budżet miasta Czeladzi, Życie społeczno-kulturalne, Szkoły, W dbałości o zdrowie i stan sanitarny, Zaangażowanie w sprawy narodowe, Zmieniająca się przynależność administracyjna Czeladzi, Pozbawienie Czeladzi praw miejskich w latach 1870 roku, Czeladź osadą w gminie Gzichów*); *Początki i rozwój przemysłu w Czeladzi* (w opracowaniu Ryszarda Kurka; podrozdziały: *Materiały źródłowe, Uwarunkowania procesu industrializacji, Początki górnictwa, Dwa konsorcja, Pracownicy czeladzkich kopalń, Wpływ górnictwa na rozwój Czeladzi*); *Stosunki wyznaniowe* (w opracowaniu ks. Mariusza Trąby; poddział *Katolicy* zawiera podrozdziały: *Parafia katolicka św. Stanisława, Duszpasterze, Życie religijne, Świątynia parafialna, cmentarze i inne zabudowania, Filialne kaplice — ośrodki posługi duszpasterskiej, Uposażenie parafii*, prócz niego wyróżniono poddziały *Inne wyznania chrześcijańskie i Wspólnota żydowska*); *Czeladź w czasie I wojny światowej (1914—1918)* (w opracowaniu Ryszarda Kaczmarka; podrozdziały: *Działania wojenne — zajęcie Czeladzi, Okupacja niemiecka, Polskie organizacje niepodległościowe, Nadanie Czeladzi praw miejskich, Problemy gospodarczo-społeczne*).
Tom drugi zawiera części:
- **W odrodzonej Polsce międzywojennej (1918—1939)** z rozdziałami: *Miasto i jego samorząd* (opracowane przez Ryszarda Kaczmarka; podrozdziały: *Przestrzeń miejska, Mieszkańcy, Samorząd miejski w latach 1918—1933, Samorząd po ustawie z 1933 roku, Działalność władz miejskich*); *Życie polityczne* (w opracowaniu Ryszarda Kaczmarka; podrozdziały: *W pierwszych powojennych miesiącach, W latach demokracji parlamentarnej (1919—1926), W okresie rządów sanacji (1926—1939)*); *Aktywność społeczna* (w opracowaniu Ryszarda Kaczmarka; podrozdziały: *Organizacje społeczno-polityczne, Związki zawodowe i cechy rzemieślnicze, Organizacje oświatowe, Grupy młodzieżowe, Kluby i stowarzyszenia sportowe*); *Stosunki wyznaniowe* (w opracowaniu ks. Mariusza Trąby; poddział *Katolicy* z podrozdziałami: *Parafia św. Stanisława BM i jej podziały oraz Duszpasterstwo i życie religijne wiernych, a także poddział Inne religie i wyznania*); *Życie gospodarcze* (w opracowaniu Ryszarda Kurka; podrozdziały: *Uwarunkowania ekonomiczne, Dwa konsorcja w Czeladzi, Czeladzkie górnictwo, Warunki pracy i życia górników,*

Pozaprodukcyjna działalność górnictwa, Nie tylko górnictwo, Gospodarka komunalna).

- **Podczas II wojny światowej (1939–1945)** z rozdziałami: *Miasto pod okupacją* (w opracowaniu Mirosława Węckiego; podrozdziały: *Materiały źródłowe, Zanim rozpoczęła się wojna, Napad wojsk niemieckich, Administracja niemiecka w mieście, Życie społeczne, Trudności życia codziennego, Gospodarka komunalna, Polityka restrykcji i terroru, Ruch oporu, Zagłada miejscowych Żydów, Niemieckie próby obrony miasta, Ofensywa wojsk radzieckich*); *Życie gospodarcze* (w opracowaniu Ryszarda Kurka; podrozdziały: *Materiały źródłowe, Po zajęciu Czeladzi, Zmiany własnościowe, Kopalniane załogi, Eksploatacja złóż, Warunki pracy i bytowania, Stan miejskich obiektów*).
- **W powojennej Polsce (1945–2000)** z rozdziałami: *Życie polityczno-społeczne* (w opracowaniu Kazimierza Miroszewskiego; pierwszy podrozdział zawiera *Materiały źródłowe*, kolejne podrozdziały zostały przyporządkowane do podgrup: **Pierwsze powojenne lata (1945–1948)** – podrozdziały: *Sytuacja w mieście, Nowa sytuacja polityczna, Pierwsza Miejska Rada Narodowa, W okresie utrwalania „władzy ludowej”*; **Okres stalinizmu (1948–1956)** – podrozdziały: *Partie polityczne i organizacje młodzieżowe, Miejska Rada Narodowa, Życie społeczno-polityczne*; **Po październikowym przełomie (1956–1970)** – podrozdziały: *Polska Zjednoczona Partia Robotnicza, Stronnictwa polityczne i organizacje społeczno-polityczne, Miejska Rada Narodowa, Przejawy oporu wobec władz*; **Dekada rządów Edwarda Gierka (1970–1980)** – podrozdziały: *Partia i stronnictwa polityczne oraz organizacje społeczne, Miejska Rada Narodowa i samorząd mieszkańców*; **Ostatnie lata PRL (1980–1989)** – podrozdziały: *W okresie strajków i „Solidarności”, Po wprowadzeniu stanu wojennego*; **W III Rzeczypospolitej (1989–2000)** – podrozdziały: *Partie polityczne i organizacje młodzieżowe, Władze samorządowe*; **Zmiany demograficzne w latach 1945–2000**), *Szkolnictwo – oświata* (w opracowaniu Kazimierza Miroszewskiego; podrozdziały *Przedszkola i żłobki, Szkolnictwo podstawowe i gimnazja, Szkolnictwo średnie i zawodowe*), *Życie kulturalne* (w opracowaniu Kazimierza Miroszewskiego; podrozdziały podzielono na podgrupy: *W Polsce ludowej (1945–1989)* z podrozdziałami: *Zakładowy Dom Kultury kopalni „Czerwona Gwardia”, Zakładowy Dom Kultury kopalni „Czeladź”, Inne ośrodki kultury na terenie miasta, Biblioteka miejska, oraz podgrupę W III Rzeczypospolitej (1989–2000)*), *Stosunki wyznaniowe i życie religijne* (w opracowaniu ks. Mariusza Trąby; z dwiema podgrupami – podgrupą **Katolicy** z podrozdziałami: *Rozwój sieci parafialnej w mieście – budowa nowych obiektów, Życie religijne i parafialne, Siostry zakonne, Katechizacja dzieci i młodzieży, Polityka wyznaniowa władz, Parafie czeladzkie w granicach diecezji sosnowieckiej (1992–2000)*, i podgrupą: **Mniejszości wyznaniowe**), *Życie gospodarcze* (w opracowaniu Ryszarda Kurka; podrozdziały: *Pierwsze powojenne decyzje, Górnictwo,*

Zakłady Ceramiczne „Józefów”, Rzemiosło, Handel, Budownictwo mieszkaniowe, Inne zakłady, inne sektory gospodarki, Istotne zmiany po 1980 roku), Sport (w opracowaniu Iwony Szaleniec; podrozdziały: Klub Sportowy w Czeladzi, Klub Sportowy na Piaskach, Zmiany zapoczątkowane w 1970 roku), W dbałości o zdrowie i wypoczynek (w opracowaniu Ryszarda Kurka), Urbanistyka i architektura (w opracowaniu Doroty Głazek; podrozdziały: Kształt dawnego miasta i jego budowę, Zmiany w zabudowie w XX wieku, Kościół parafialny św. Stanisława, Architektura zachowanych budowli w dzielnicach), Przyroda w Czeladzi dawniej i dziś (w opracowaniu Krystyny Holesy; podrozdziały: Geomorfologia miasta, Podłoże geograficzne i dynamika jego przemian, Bogactwa mineralne, Woda, Gleby, Klimat, Powietrze, Roślinność, Fauna, Obszary przyrodniczo cenne, Zieleni urządzona, Ochrona przyrody i ekologia).

Każdy tom wieńczy ponadto *Barwne tablice*, czyli wydrukowane w kolorze, na papierze kredowym ilustracje, częściej zdjęcia. Nie są to jednak wszystkie elementy graficzne ilustrujące poruszane zagadnienia. Na kartach poszczególnych rozdziałów zobaczyć można — utrzymane w czarno-białej tonacji — zdjęcia (w tym fotografie budynków, monet, narzędzi, płyt nagrobnych), ilustracje, skany dokumentów, listów, nawet kartek żywieniowych, obwieszczeń, planów (na przykład działek czy szybu Piotr kopalni Czeladź). Nie zabrakło również tabel (przedstawiono na przykład liczbę wiernych w parafii, liczbę czytelników, zatrudnionych robotników).

Przy szczegółowym omawianiu wybranych pozycji bibliograficznych związanych z Czeladzią wypada wspomnieć opracowanie dotyczące Czesława Słania — osobowości, jeśli o honorowych obywatelach Czeladzi mowa. *Czesław Słania (1921–2005). Polski grafik. Genialny rytownik. Cz. 2 / Czesław Słania (1921–2005). Polish Graphic Artist. Outstanding Engraver* to autorskie dzieło Zygmunta K. Jagodzińskiego — określenie „dzieło autorskie” zastosował Antoni Romuald Chodyński w swojej recenzji tomu³⁰. Jak wyjaśnia:

[...] tak w całości, jak w szczegółach zaplanowane, zaprojektowane i pieczołowicie przygotowane zostały do druku, wraz z wyborem wszystkich materiałów ikonograficznych, przez Z.K. Jagodzińskiego; jest on autorem większości tekstów oraz współautorem i redaktorem wspomnień o Słani³¹.

Zygmunt K. Jagodziński wykonał iście benedyktyńską pracę, zbierając różnorodne materiały dotyczące Czesława Słania — nadwornego rytownika króla Szwecji i księcia Monako, wybitnego polskiego artysty — wraz ze wspomnieniami członków rodziny twórcy, jego przyjaciół oraz filatelistów

³⁰ Zob. A.R. CHODYŃSKI: *Biograficzny album o życiu i twórczości Czesława Słania*. muzealnictwo.com, muzealnictworocznik.com/fulltxt.php?ICID=1088913 [dostęp: 24.05.2015].

³¹ Ibidem, s. 308.

kolekcjonerów. W efekcie mnogość zgromadzonych dokumentów sprawiła trudności — konieczny stał się wybór, uporządkowanie materiałów źródłowych, by razem — ujęte w formie książki — stanowiły spójną, atrakcyjną całość. Co znajdziemy w pozycji? Chodyński opowiada:

Mamy więc przed sobą pracę obszerną, różnorodną pod względem treści, wzbogaconą skanowanymi dokumentami (świadcstwa, podania, dyplomy etc.), napisaną charakterystycznym dla Z.K. Jagodzińskiego stylem, rozpoznawalnym w innych tekstach tego autora, pełnym szacunku, a nawet respektu w stosunku do bohatera jego książki. [...]

Książkę rozpoczynają wstępy: *Od autora*, wraz z podziękowaniami osobom i instytucjom, które przyczyniły się do wzbogacenia treści albumu, oraz wstęp pióra Janusza Milewskiego i Jerzego Krysiaka (szwedzkiego kolekcjonera i filatelisty polskiego pochodzenia) *Słowo o książce i jej autorze*. Sporo miejsca zajmują wspomnienia osób znających artystę — niektórzy utrzymywali z nim przyjacielskie kontakty, inni spotykali się z artystą okazjonalnie. Na wszystkich rytownik wywierał zawsze duże wrażenie. Autorami tych wspomnień są: z Polski — Janusz Milewski, Ryszard M. Czarny, Józef Domagała, Antoni Krawczyk, Franciszek Skrzypko, Edward Mierzejewski, Magdalena Fijałkowska (krewna artysty), Irena Zielińska, Tomasz Głodowski, Andrzej Heidrich, Marianna Kusina (siostrzenica artysty), Andrzej Jeziorkowski, Ryszard Dziubiński, Zygmunt Krzysztof Jagodziński; ze Szwecji — Jerzy Krysiak, Piotr Naszarowski, Inggerd Mattsson, Hans Nyman, Majvor Franzen (jedyna uczennica artysty); z USA — Eugene Wolosiewicz; z Nowej Zelandii — John Campbell; z Indii — Deepack Dey. Są wśród nich wieloletni współpracownicy Słani, jak rytownik znaczków pocztowych Piotr Naszarkowski, artysta grafik, projektant znaczków i banknotów Andrzej Heidrich, a także dyplomaci, np. Ryszard M. Czarny, były ambasador RP w Szwecji (1997–2001)³².

Prócz tego wymieniane są rozdziały: *Czesław Słania widziany oczami innych* (Jagodziński przygląda się tutaj formie korespondencji, zwłaszcza kopert przysyłanych przez Kazimierza Szemiota), *Przypadki i anegdoty z życia Czesława Słani* (w liczbie trzydziestu trzech, zebrane przez autora opracowania, przedstawiające „bardziej ludzką” sylwetkę artysty³³), *Projekty polskich znaczków pocztowych z lat 1950–56* (39 prac Słani, poruszających tematykę aprobowaną przez ówczesną władzę, także aktualną: ludzie pracy,

³² Ibidem, s. 309.

³³ „Przedstawiony tam został artysta mniej pomnikowy, bardziej »z krwi i kości«, obdarzony poczuciem humoru i realizmu, niepozbawiony słabości, a niekiedy uprzedzeń, jednak zawsze pamiętający o swoich polskich korzeniach, nieprzywiązujący znaczenia do bywania w towarzystwie wyższych sfer, do rautów, bankietów i przyjęć wydawanych na jego cześć. On, nadworny rytownik króla Szwecji i księcia Reiniera Grimaldi z Monako, miał skromne mieszkania, traktowane jako pracownie, w stolicach obu państw”. Ibidem.

kultury i sztuki, fabryki, zabytki oraz „sentymentalne krajobrazy”), *Rozważania o sztuce rytowniczej* oraz *Portrety studyjne* (poświęcone warsztatowi twórczemu Słani), *Sztuka Czesława Słani a odbiór społeczny* oraz *Międzynarodowa Nagroda im. Czesława Słani* (swoiste podsumowanie dorobku artysty), dodatkowo *Powtarzalność tematów na znaczkach pocztowych rytowanych przez Czesława Słanię i Piotra Naszarowskiego*, a także *Tajemnica dwukolorowych wkłęsłodrukowych znaczków „lew i gryf”*. Jak dodaje Chodyński, charakteryzując album:

Prawie każdy z rozdziałów książki poprzedza karta z jego tytułem na tle widoku urbanistycznego lub pejzażu nadmorskiego. Do tych ilustracji autor wybrał znaczki z widokami Monako i okolic, powiększył miniatury i skadrował je, usuwając nazwy poczty i nominały, pozostawiając nazwisko projektanta: H. CLERISSI PINX[it] i rytownika: SLANIA SC[ulpsit]. Wzbogacając strony tytułowe rozdziałów, dzięki powiększeniom odsłonił warsztat malarza i rytownika³⁴.

* * *

Większość literatury przedmiotowej poświęconej Czeladzi składa się z artykułów w prasie lokalnej, krótkich wzmianek dotyczących bezpośrednio tego, co dzieje się w mieście (wydarzeń kulturalnych, sportowych, nowinek samorządowych). Informacje te — z punktu widzenia naukowego — mogłyby wydawać się mało istotne, są jednak wartościowymi wzmiankami, „drobiazgami” istotnymi dla lokalnej społeczności.

³⁴ Ibidem, s. 308.